

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528) www.economy.nayka.com.ua | № 5, 2019 | 30.05.2019 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.5.62](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.5.62)

УДК 338.242.2

*Ю. М. Заволока,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин, адміністрування та мовної підготовки,
Кременчуцький інститут ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Кременчук
ORCID: 0000-0002-3616-1725*

*М. В. Сідненко,
старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин,
адміністрування та мовної підготовки,
Кременчуцький інститут ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Кременчук
ORCID: 0000-0003-3280-8496*

*А. В. Івко,
старший викладач кафедри економічного проектування та соціальної роботи,
Кременчуцький інститут ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Кременчук
ORCID: 0000-0002-4083-3678*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*Yu. M. Zavaloka
PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Administration and Language Training, Kremenchuk Institute of Alfred Nobel University, Kremenchuk
M. V. Sidnenko
Senior Lecturer of the Department of International Economic Relations, Administration and Language Training, Kremenchuk Institute of Alfred Nobel University, Kremenchuk
A. V. Ivko
Senior Lecturer of the Department of Economic Design and Social Work, Kremenchuk*

PROBLEMS AND PROSPECTIVES OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Останнім часом інтерес до соціального підприємництва, як до нового напрямку наукових досліджень, так і до практичного виду діяльності, істотно зростає. Суспільство все більше і більше потребує нових форм соціально спрямованої діяльності, однією з яких є соціальне підприємництво. Разом з тим необхідною умовою для створення соціально орієнтованих організацій є політичне та правове середовище, яке у свою чергу дозволить створити такі організації, а для їх успішного функціонування й розвитку важливі соціокультурні умови і наявність інститутів, що будуть займатися вивченням, навчанням і підтримкою соціального підприємництва.

На сьогоднішній день необхідність розвитку соціального підприємництва в Україні продиктована наявністю великої кількості соціальних проблем. Такими проблемами є: низький рівень життя, безробіття, соціальна напруженість та ряд інших.

Дана стаття присвячена соціальному підприємництву, а саме дослідженню ефективності

його функціонування та перспективам розвитку. У зв'язку з тим, що високий рівень суспільної свідомості в розвинених країнах призвів до формування нової форми ділової активності - соціальному підприємництву, спрямованому на вирішення соціально значущих задач, авторами розглянуто основні принципи функціонування та причини очікування зростання популярності саме цього виду підприємництва в Україні. Проаналізовано проблеми розвитку соціального підприємництва, які безпосередньо впливають на можливості реалізації цілей поліпшення добробуту громадян та досліджено позитивні та негативні аспекти розвитку функціонування соціального підприємництва як для країни, так і для індивідуального підприємця. У статті обґрунтована необхідність визначення пріоритетних напрямків діяльності та встановлення особливого режиму оподаткування для суб'єктів соціального підприємництва, а подальші дослідження у цьому напрямі повинні спрямовуватись на можливість створення в Україні профільного та податкового законодавства, що дозволить громадським організаціям самостійно створювати соціальні підприємства та оптимізувати розмір податкового навантаження від здійснення своєї діяльності.

Recently, the interest in social entrepreneurship, both as a new direction of scientific research and as practical activity, is growing significantly. More and more the society needs the new forms of socially-oriented activity, one of which is social entrepreneurship. However, to create socially-oriented organizations it is necessary to have proper political and legal environment that, in its turn, will enable setting up such organizations. And for their efficient functioning and development it is important to have socio-cultural conditions and institutions that will deal with the studying, training and supporting social entrepreneurship.

In our days the necessity of social entrepreneurship development in Ukraine is dictated by a large number of social problems. They are low standard of living, unemployment, social tension and a number of others.

The article is devoted to the social entrepreneurship in Ukraine, the study of functioning efficiency and prospects of development in particular. Due to the fact that the high level of social conscience in the developed countries has led to the creation of a new form of business activity – social entrepreneurship aimed at solving socially important tasks, the authors have studied the main principles of functioning and the reasons for expectation of popularity growth of exactly this type of entrepreneurship in Ukraine. Problems of social entrepreneurship development directly affecting realization possibilities of the aims of citizens' welfare improvement have been analyzed and positive and negative aspects of the development of social entrepreneurship functioning both for the country and for an individual entrepreneur have been investigated.

The article gives the grounds for the necessity to define the priority directions of the activity and introduce the special tax regime for the subjects of social entrepreneurship, and further research of the sphere should be targeted at the possibility to create in Ukraine profile and tax legislation that will enable public organizations to establish social enterprises on their own and optimize their tax burden according to their activity.

Ключові слова: соціальне підприємництво; державна підтримка; розвиток соціального підприємництва; соціальна сфера; проблеми соціального підприємництва.

Keywords: social entrepreneurship; state support; development of social entrepreneurship; social sphere; problems of social entrepreneurship.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день соціальне підприємництво в усьому світі стало визнаним інноваційним способом вирішення проблем економічного розвитку, подолання бідності, створення нових робочих місць, збереження навколишнього середовища. Але в Україні соціальне підприємництво – абсолютно нова сфера діяльності, яка викликає великий інтерес серед різних груп небайдужих громадян і підприємців. У реаліях сьогодення соціальне підприємництво стає одним із пріоритетних напрямів соціально-економічного життя та лідером у різноманітних секторах економіки будь-якої розвинутої країни світу. Окремою проблемою є

неоднозначність підходів до оподаткування соціального підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні основи соціального підприємництва закладені у працях відомих соціальних підприємців і менеджерів, громадських діячів, соціальних реформаторів та вчених філософів минулого та сьогодення таких, як: Б. Дрейтон, Ф. Найтінгейл, Р. Оуен, В. Бхаве, Г. Дізу, В. Назарук, З. Галушка, М. Наумов, О.Кіреєва та ін.

Проте, на сьогоднішній день залишаються недостатньо дослідженими методичні підходи та практичні рекомендації щодо створення, функціонування та розвитку соціального підприємництва, особливо це стосується соціального підприємництва в Україні.

Також, при дослідженні даної проблематики, слід, перш за все, звернути увагу на необхідність встановлення особливого режиму оподаткування для суб'єктів соціального підприємництва.

Формування цілей статті. Трансформаційні процеси, які відбуваються в соціально-економічній сфері України, поставили перед суспільством низку якісно нових завдань, зокрема, розвиток та всебічна підтримка соціального підприємства. Тому метою даної статті є дослідження проблем, особливо в сфері оподаткування, та можливостей подальшого розвитку соціального підприємства в Україні.

Виклад основного матеріалу.

В умовах зміни структури споживання і розвитку суспільства, яке викликане об'єктивними факторами вичерпності ресурсів, перехід до нових форм ведення бізнесу з фокусом на вирішення різних соціальних питань є необхідним, але в той же самий час довгим і складним процесом.

Проблеми, які на сьогоднішній день існують в соціальній сфері тісно пов'язані з можливостями розвитку людського потенціалу, який безпосередньо впливає на можливість реалізації цілей поліпшення добробуту країни. У суспільстві присутні соціально незахищені громадяни: люди похилого віку та самотні люди, діти, що залишилися без піклування батьків, люди з обмеженими можливостями, які потребують підтримки і захисту держави. Незважаючи на декларовані на державному рівні конституційні гарантії впоратися з їх повним забезпеченням неможливо, в той же час частина цих турбот може взяти на себе соціальне підприємство.

Незважаючи на те, що «соціальне підприємство» відносно нове і незрозуміле для більшості українців, останнім часом все більше привертає до себе увагу ініціативних груп та активних людей. Використання підприємницьких підходів до вирішення соціальних проблем підносить соціальне підприємство на новий рівень розвитку.

Вперше про цей феномен заговорили в 60-ті роки минулого століття в англійській науковій літературі, яка присвячена питанням соціальних змін. Серйозний поштовх у розвитку даний вид підприємства отримав у 2000-х рр.

Соціальне підприємство - звичайна підприємницька діяльність, але в основі якої лежить отримана соціальна цінність. Її перевага перед іншими формами надання соціальних послуг полягає у здійсненні підприємницької діяльності на межі з благодійністю, метою ж є реалізація соціальної місії на основі виявлення і задоволення потреб кінцевого споживача послуги. Даний спосіб ведення економічної діяльності комерційних і некомерційних підприємств, спираючись на інноваційні методи, здатний забезпечити баланс між необхідним рівнем самоокупності та прибутковості і вирішенням актуальних соціальних проблем. Іншими словами, соціальне підприємство є однією з точок опори для економічного і соціального благополуччя країни.

«Соціальні» проекти у порівнянні з традиційними більше впливають на розвиток суспільних відносин. Однак чітку межу між «класичним» і «соціальним» бізнесом провести складно, оскільки багато підприємців не ідентифікують свої проекти як «соціальні». За приблизними підрахунками експертів, в Україні налічується близько 700 соціальних підприємств, але до каталогу соціальних підприємств подало інформацію трохи більше 50 [7].

На відміну від традиційного підприємства, соціальне базується на таких основних принципах:

– Соціальний вплив. Основна мета цього виду підприємства – рішення або пом'якшення існуючих проблем в суспільстві.

– Самооплатність. Незважаючи на особливий статус, підприємство повинно бути рентабельним, насамперед для того, щоб мати можливість вести соціальну діяльність.

– Підприємницький підхід. Підприємець повинен вміти знаходити можливості для розвитку, акумулювати ресурси, приймати рішення, які позитивно вплинуть на суспільство в подальшому.

Тенденції активної загальносвітової глобалізації та інтеграції України в економічне співтовариство диктують необхідність звернення до міжнародного досвіду, який на сьогоднішній день говорить про зростаючу роль розвитку соціального підприємства. Проте в Україні справи просуваються повільніше, ніж за кордоном. Незважаючи на це, існує ряд причин, за якими можна очікувати зростання популярності соціального підприємства [1]:

1. Низький рівень ефективності вирішення соціальних проблем з боку уряду і держави (зокрема його різних соціальних інститутів).

2. Створення на вітчизняному ринку конкурентного середовища для підвищення якості товарів і послуг з боку компаній, зацікавлених в цьому.

3. Необхідність підвищення рівня відповідальності та причетності у людей, шляхом залучення їх в сферу діяльності через різні соціальні організації.

З огляду на соціально-економічне становище в нашій країні, соціальне підприємство стає

надзвичайно актуальним саме тому, що:

- все частіше обговорюється на різних рівнях, в тому числі державному, в різних колах громадян, серед підприємців і вчених і привертає на себе увагу представників громадських організацій;
- використання підприємницьких підходів до вирішення соціальних проблем дозволяє менше розраховувати на бюджетне фінансування, у зв'язку з постійним дефіцитом останнього;
- привертає до себе увагу грантодавців, особливо зовнішніх;
- дозволяє брати участь в пільгових кредитних програмах і забезпечувати більш сталий розвиток саме соціального підприємництва [2].

Слід зазначити, що діяльність соціальних підприємств дає можливість зменшити частину державних витрат на вирішення проблем соціально незахищених людей, їх працевлаштування та громадської адаптації і саме тому ця діяльність є вигідною для економічного розвитку кожної країни.

Виходячи з вище викладеного можна зазначити, що соціальне підприємництво дозволить згладити ряд гострих питань в суспільстві, а також прискорить їх рішення шляхом залучення великої кількості зацікавлених осіб.

У суспільній свідомості діяльність соціальних підприємств стає все більш звичною і невід'ємною частиною життя. Саме завдяки їй забезпечується вирішення тих завдань, на які не здатні традиційні комерційні і державні підприємства. Виявляється, що соціальне підприємство здатне вирішувати ті завдання, які не можуть вирішити ні комерційний приватний, ні державний, ні третій сектор економіки (некомерційні організації).

З кінця 20-го століття з'явилися тенденції до пом'якшення меж та тісної взаємодії трьох секторів економіки при вирішенні того чи іншого завдання. Сталося часткове об'єднання їх діяльності, так як виникли соціальні завдання, які постали перед кожним з секторів. У певному сегменті їх поєднання відбувається шляхом розмивання їх функціональних кордонів. Це дозволило, з одного боку, соціальному підприємництву зайняти певну нішу між сектором приватного бізнесу і державним сектором, а з іншого, призвело до виникнення більш тісної співпраці між секторами.

До речі, трисекторне співробітництво (між приватним, державним і некомерційним секторами) свого часу стало каталізатором формування соціального підприємництва в США. Також на популярність соціального підприємництва в Америці вплинули глибокі традиції самоорганізації людей, що сприяло ефективному вирішенню соціальних проблем.

Однією з основних проблем, яка уповільнює розвиток соціального підприємництва в Україні є відсутність нормативно-правової бази. На сьогоднішній день в Україні не існує відповідного закону.

Завдання майбутнього закону про соціальне підприємництво - сформулювати і закріпити поняття «соціального підприємництва» та критерії його виділення серед інших форм господарської діяльності, виявити сфери діяльності для його розвитку, встановити заходи підтримки як на місцевому, так і на державному рівнях (укладання договорів оренди державного або комунального майна без проведення конкурсів або аукціонів на право укладення таких договорів), а також стимулюючі механізми для розвитку таких підприємств в країні. Крім цього, необхідно внести зміни в законодавство з метою модернізації правових норм економічної діяльності суб'єктів малого і середнього підприємництва, що функціонують у соціальній сфері та додержання конституційного положення про те, що Україна є соціально орієнтованою державою.

Після прийняття закону про соціальне підприємництво можуть відбутися наступні позитивні зрушення:

- прискорення легітимації соціального підприємництва на ринку соціальних послуг;
- полегшення надання переваг певним організаціям для регулюючих органів на місцях;
- стимуляція перерозподілу соціального тягаря з надання послуг у соціальній сфері між державним і недержавним сектором.

Оскільки даний вид бізнесу багато в чому спирається на суспільну підтримку, позитивне ставлення суспільства є базою для подальшого розвитку цієї фінансової інституції, а національна політика буде позитивно сприйнята суспільством.

Аналіз соціального підприємництва в Україні дозволив виявити основну проблему його недостатнього розвитку у вигляді відсутності законодавчої бази. Також до бар'єрів, які перешкоджають розвитку соціального підприємництва, можна віднести:

1. Брак державної підтримки на етапі становлення або розширення соціальної організації. Етап становлення соціальної організації, як і будь-який інший, несе в собі найбільшу кількість ризиків. Саме на початковому етапі відбувається банкрутство більшості соціальних організацій, отже, потрібна державна підтримка для розвитку подібних організацій на початковому етапі.

2. В даний час соціальне підприємництво не має привілеїв у порівнянні з традиційними комерційними та некомерційними організаціями, що призводить до неможливості визначення кількості соціальних підприємців в Україні в цілому або в будь-якому регіоні. А також, при однакових умовах соціальні підприємці програють традиційним в зв'язку з меншою рентабельністю і соціальними цілями.

На підставі вищесказаного можна зробити висновок про те, що соціальне підприємництво в Україні знаходиться на етапі зародження, в зв'язку з чим немає єдиного ставлення та розуміння з даного питання. Для його розвитку потрібне зниження бар'єрів і стимулювання до прогресу даного інституту, що в подальшому дозволить йому стати одним із пріоритетів державної політики.

Ухвалення законопроекту про соціальне підприємництво є важливим кроком на шляху в розвитку цієї сфери діяльності. Безперечно, буде потрібно подальше вдосконалення законодавчої бази, яка регламентує

заходи підтримки соціального підприємництва, в зв'язку з новаціями в економічному житті держави. Даний закон дозволить прискорити розвиток соціального підприємництва в Україні, і, будучи соціально-економічним феноменом, сприятиме підвищенню якості життя населення та економіки в країні.

Важливим є визначення пріоритетних напрямків діяльності та встановлення особливого режиму оподаткування для суб'єктів соціального підприємництва.

Згідно із ч. 4 ст. 16 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації в Україні» [3] (далі - Закон про благодійну діяльність), благодійні організації можуть здійснювати господарську діяльність, метою якої не є отримання прибутку та яка сприяє досягненню статутних цілей. Тобто фактично йдеться про некомерційну господарську діяльність (ч. 2 ст. 3, ст. 52 Господарського кодексу України [4], далі - ГКУ). Це також підтверджує ч. 5 ст. 131 ГКУ: благодійна організація має право здійснювати неприбуткову господарську діяльність, спрямовану на виконання її цілей, визначених установчими документами. Своєю чергою, статут благодійної організації повинен містити джерела її активів (доходів) та може визначати особливості діяльності й припинення діяльності такої організації (чч. 2, 3 ст. 14 Закону про благодійну діяльність).

Отже, благодійна організація може провадити певну господарську діяльність (наприклад, створення сувенірної продукції або пошиття одягу) з метою досягнення статутних цілей, але винятково без цілей отримання прибутку. Для цього в статуті благодійної організації мають міститися положення, які дають право здійснювати певну господарську діяльність та визначають її як одне з джерел формування активів (доходів) благодійної організації.

Зазначену тезу підтримує і Державна фіскальна служба України [5].

Водночас вимоги Податкового Кодексу України [6] (далі – ПКУ), зокрема згідно п.133.4, встановлюють, що благодійна організація не є платником податку на прибуток за умови:

- створення та діяльності в порядку, визначеним Законом про благодійну діяльність;
- установчі документи якої містять заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб;
- установчі документи якої передбачають у разі припинення діяльності юридичної особи (у результаті її ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення) передачу активів одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду або зарахування їх до доходу бюджету;
- внесена контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій;
- доходи (прибутки) благодійної організації використовуються виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами. Особливо необхідно відзначити, що розмір витрат на утримання благодійної організації не може перевищувати 20 відсотків від доходу організації в поточному році (ст. 16 п. 3 Закону про благодійну діяльність).

Крім того, положеннями Податкового кодексу України тимчасово передбачено можливості для здійснення соціальної підприємницької діяльності юридичними особами на загальній системі оподаткування без сплати податку на прибуток (за ставкою 0 %) – у разі відповідності встановленим критеріям.

Зокрема, зазначені умови наразі діють з 1 січня 2017 року і до 31 грудня 2021 року (визначені п. 44 підрозділу 4 розділу XX ПКУ, у редакції зі змінами, внесеними Законом від 21.12.2016 р. № 1797).

Для можливості застосування таких пільгових положень Податкового кодексу соціальне підприємство має одночасно відповідати наступним критеріям:

- річний дохід, визначений за правилами бухгалтерського обліку за останній річний звітний період, не перевищує 3 мільйонів гривень;
- розмір нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) кожному з працівників, які перебувають з платником податку у трудових відносинах, є не меншим як 2 мінімальні заробітні плати, розмір якої встановлено законом.

При цьому право на нульову ставку податку на прибуток соціальне підприємство має у таких випадках:

- утворене після 1 січня 2017 року;
- діюче, у якого протягом 3 послідовних попередніх років (або протягом усіх попередніх періодів, якщо з моменту їхнього утворення пройшло менше 3 років) одночасно: щорічний обсяг доходів задекларовано в сумі, що не перевищує 3 мільйонів гривень; середньооблікова кількість працівників протягом цього періоду становила від 5 до 20 осіб;
- зареєстроване платником єдиного податку в період до 1 січня 2017 року та у якого одночасно: за останній календарний рік обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становив до трьох мільйонів гривень; середньооблікова кількість працівників становила від 5 до 50 осіб.

Необхідно зауважити, якщо платники податку, котрі застосовують пільгову нульову ставку, у будь-якому звітному періоді досягли показників щодо отриманого доходу, середньооблікової чисельності або середньої заробітної плати працівників, з яких хоча б один не відповідає зазначеним критеріям, – такі платники податку зобов'язані оподаткувати прибуток, отриманий у такому звітному періоді, за ставкою 18 %.

Висновки. Розвиток соціального підприємництва в Україні - тривалий процес, масштаб і темпи якого неможливо прогнозувати, але цей процес можна прискорити шляхом проведення активної соціально-економічної політики, розгляду формування соціального підприємництва як важливого самостійного напрямку

політики соціально-економічних реформ.

Розробка і впровадження профільного та податкового законодавство дозволить громадським організаціям самостійно створювати соціальні підприємства, оптимізувати розмір податкового навантаження від здійснення діяльності підприємства за умови дотримання вимог щодо положень статуту та ПКУ.

Література.

1. Роменская Ю. Социальное предпринимательство в Украине / Ю. Роменская // Вектор экономики. – 2017. – № 6 (12). – С. 30-38.
2. Вольвач В. Социальное предпринимательство: как в Украине создают бизнес со смыслом [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uamarket.info>.
3. Господарський кодекс України. Від 16 січня 2003 р. № 436-IV. З подальшими змінами // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22.
4. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації в Україні». Від 05 липня 2012 р., № 5073-VI з подальшими змінами // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 25.
5. Лист ДФС України від 07.05.2015 р. № 14091/6/99-99-19-02-02-15 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkov-i-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/65269.html>.
6. Податковий кодекс України. Від 02.12.10. № 2755-VI з подальшими змінами // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17.
7. Яке майбутнє у соціального підприємництва в Україні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://platformamsb.org/yake-majbutnye-u-sotsialnogopidpryemnytstva-v-ukrayini/>.

References.

1. Romenskaia, Yu. (2017), “Social entrepreneurship in Ukraine”, *Vektor ekonomyki*, vol. 6(12), pp. 30-38.
2. Volvach, V. (2017), “Social entrepreneurship: how Ukraine creates business with sense”, available at: <http://www.uamarket.info>. (Accessed 27 April 2019)/
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), The Law of Ukraine “Economic Code of Ukraine”, Herald of the Supreme Council, vol.18, vol.19-20, vol.21-22.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), Law of Ukraine “On Charitable Activities and Charitable Organizations in Ukraine”, Herald of the Supreme Council, vol.25.
5. State Fiscal Service of Ukraine (2015), “Letter of the SFS of Ukraine from May 5, 2015, No 14091/6/99-99-19-02-02-15”, available at: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkov-i-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/65269.html> (Accessed 11 April 2019).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), “The Tax Code of Ukraine”, Herald of the Supreme Council, vol.13-14, vol.15-16, vol.17.
7. Romanska, O. (2016), “What is the future of social entrepreneurship in Ukraine?”, available at: <http://platformamsb.org/yake-majbutnye-u-sotsialnogopidpryemnytstva-v-ukrayini/> (Accessed 25 April 2019).

Стаття надійшла до редакції 20.05.2019 р.